

## MIRELA PODUȚ, România

**Key words:** family relationships, social ties, community, traditions, village

### **The importance of family relationships in the villages of Maramureș Abstract**

Customs and traditions of Maramureș villages which have been preserved is due in large part social ties. Research relationships of kinship organizations Maramureș means a deeper understanding of traditional culture.

The organizations is responsible for the creation and continuation of traditions, habits of each region and locality. Each community has its particularities of its own and the study of kinship relations becomes important to understand the traditions and changes in time and to find the reason for which they should continue.

On the other hand, the entire system of customs, traditions meet human needs interior, and the village people was far more complex than modern man fails to understand.

### **Rolul relațiilor de rudenie în satele maramureșene**

Obiceiurile și tradițiile din satele maramureșene care s-au păstrat se datorează în mare parte legăturilor sociale. Cercetarea relațiilor de rudenie din colectivitățile maramureșene înseamnă o înțelegere mai profundă a culturii tradiționale.

Nicolae Constantinescu în lucrarea *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie* face o analiză a ceea ce este esențial pentru demersul cercetării relațiilor de rudenie, căutând să evidențieze rolul socialului în *instituirea relațiilor de rudenie*. Astfel, spune el, „afirmația potrivit căreia <<ceea ce conferă ( însă ) înrudirii caracterul ei de fapt social nu constă în ceea ce trebuie ea să păstreze de la natură, ci în demersul esențial prin care ea se separă de aceasta>> constituie un adevăr axiomatic al oricărei cercetări în domeniul relațiilor de rudenie, indiferent de tipul de societate investigat.”<sup>1</sup> Socialul a avut principalul merit în desprinderea omului de natură și în avansarea pe treptele culturii. Nu putem vorbi despre cultură tradițională fără a lua în considerare acest aspect.

---

<sup>1</sup> Nicolae Constantinescu, *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, Editura Univers, București, 2000, p. 45.

Nicolae Constantinescu spune că „relațiile de rudenie sunt văzute, așa cum și sunt în realitate, ca un sistem, ca o rețea de relații sociale integrate structurii sociale date, accentul căzând pe complexitatea unității, pe caracterul organizat al întregului.”<sup>2</sup> Colectivitatea este răspunzătoare pentru crearea și continuarea tradițiilor, a obiceiurilor din fiecare zonă și localitate. Fiecare comunitate are particularitățile ei iar studierea relațiilor de rudenie devine importantă pentru a înțelege tradițiile și schimbările survenite de-a lungul timpului dar și pentru a găsi rațiunea pentru care acestea trebuie continuate. Iar acele expresii „așa e bine”, „așa se face” etc. arată că viața țăranului român continuă să existe la nivel inconștient.

Pe de altă parte, întregul sistem de obiceiuri, tradiții răspundea unor nevoi interioare ale omului, iar lumea satului era mult mai complexă decât reușește omul modern să înțeleagă.

Pavel Ruxăndoiu spune că „dacă pentru cultură în general particularitatea elementelor constitutive este inclusă în însăși noțiunea de valoare, pentru cultura populară /.../ particularitatea distinctivă este definibilă prin *apartenență*”<sup>3</sup>. Prin circulație și prin acceptarea oricărei valori culturale, aceasta devine element al culturii populare. Mediul în care circulă poate să genereze sau să influențeze aceste valori culturale, devenind specifice comunității din care provin. Legătura care se stabilește între membrii comunității tradiționale a fost influențată în mare măsură de un anume conservatorism care se poate observa și în cadrul relațiilor de rudenie.

Valeriu Butură spune despre cultura românească că se remarcă prin două caracteristici distincte: *continuitatea* și *unitatea* ei în timp și spațiu. Continuitatea reprezintă aspectul dinamic al culturii populare. Aceasta prin inovație, dar și prin pierderea unor elemente vechi, este supusă unei continue transformări. Evoluția sistemelor de gândire și a mentalității este condiționată de evoluția socială. Contradicția care este generată în comunitățile tradiționale de tendința de a conserva tradiția, pe de o parte, și de a o înnoi, pe de o altă parte, determină însăși dinamica proceselor de creație.

Dar există o ordine arhetipală la care accede omul inconștient. Aceasta se comportă asemeni unui stimul și nu poate fi încadrată sau definită istoric. *Ethosul*, despre care Vasile Avram spune că la origine avea sensul de „sălaș, loc al locuirii ... spațiu deschis în care locuiește omul”<sup>4</sup>, adaptează aceste structuri arhetipale la dinamica realului. Ulterior acest termen a evoluat la sensul de *modalitate a locuirii*, ajungându-se până la a fi echivalent cu sistemul mental al unei colectivități, după părerea lui Vasile Tudor Crețu. Ethosul folcloric definește cel mai bine mentalitatea tradițională ca sistem deschis care este, pe de o parte, conservator al codurilor comportamentale în raport cu tradiția, iar, pe de altă parte, receptiv la inovație. Instinctul de conservare este rezultatul

<sup>2</sup> Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 43.

<sup>3</sup> Pavel Ruxăndoiu, *Folclorul literar în contextul culturii populare românești, Editura Grai și suflet-Cultura națională, București, 2001, p.56.*

<sup>4</sup> Vasile Avram, *Chipurile divinității, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006, p. 572.*

raportării particularului la general. Astfel, o caracteristică a comunității tradiționale românești este echilibrul existențial. Tot Vasile Avram spune că viața în societatea românească „se desfășoară molcom și lent sub paravanul obiceiurilor, datinilor și credințelor moștenite prin tradiție”<sup>5</sup>.

Prin intermediul obiceiurilor, comunitatea și-a făurit o strategie comportamentală. Aceasta deoarece „obiceiurile culturii tradiționale s-au dovedit a fi realități entoistorice deschise, ele corespunzând mereu nevoilor sociale, culturale și psihice ale individului și grupului”<sup>6</sup>.

Deschiderea ființei către comunicarea comunitară este esențială. Integrarea omului în general se realizează prin efortul deliberat al acestuia și dorința sa de a deveni parte a comunității. Prin subordonarea conștiinței unui sistem de relații comunitare, omul devine un *homo socius*.

Familia tradițională nu înseamnă doar mamă, tată și copii, adică pe lângă familia nucleu sau *familia elementară*, folosind termenii lui A. R. Radcliffe-Brown, se dezvoltă alte relații, constituindu-se *familii elementare secundare*: „<< Când un bărbat se căsătorește și are copii, el aparține unei familii elementare secundare, în care el este soț și tată. Această întrepătrundere a familiilor elementare creează o rețea de ceea ce voi numi în lipsa unui termen mai bun, relații genealogice, care se extind indefinit. >>”<sup>7</sup> Aceste structuri se multiplică prin crearea de noi familii, formându-se în cele din urmă structura de *neam*.

Nicolae Constantinescu remarcă noutatea pe care a adus-o Claude Levi-Strauss, mutând centrul de greutate al înrudirii de pe *termenii* <<familiei nucleare>> pe *relațiile* dintre acestea...pentru a identifica structurile elementare ale rudeniei, constituenților familiei nucleare (mamă, tată, copil), sau – schimbând perspectiva – unchiul matern, relațiile ce se stabilesc acum între termeni fiind mai complexe și implicând mai pronunțat dimensiunea diacronică a înrudirii (relația întregenerații), ca și natura ei socială (alianțele)...Așadar, termenii care intră în relație în cadrul celei mai simple structuri a rudeniei sunt tatăl, mama, fiul și fratele mamei, în cadrul acestei structuri fiind identificabile toate cele trei tipuri posibile de relații familiale, respectiv <<o relație de *consangvinitate*, o relație de *alianță*, o relație de *filiație*, cu alte cuvinte, o relație de <<frățietate>> (frate-frate, frate-soră, soră-soră), o relație de la soț la soție, o relație de la părinte la copil>>.”<sup>8</sup>

Nicolae Constantinescu subliniază importanța pe care schimbul, indiferent de natura lui, o are în viața socială “<<ca bază fundamentală și comună a tuturor modalităților instituției matrimoniale>>.”<sup>9</sup> Bineînțeles, că există și limitări impuse de anumite reguli și cutume, care nu permit orice schimb matrimonial.

<sup>5</sup> *Idem*, p.333.

<sup>6</sup> Pavel Ruxăndoiu, *op. cit.*, p.36.

<sup>7</sup> Nicolae Constantinescu apud A. R. Radcliffe-Brown, „*The Study of Kinship System*”, în *Structure and Function in Primitive Society*, ed. cit., p. 51.

<sup>8</sup> Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 43-44.

<sup>9</sup> *Idem*, p. 77.

O limitare care în societatea tradițională maramureșeană era foarte importantă se referă la menținerea statutului material. Nu se accepta, de exemplu, în cazul căsătoriei ca un fecior înstărit să se căsătorească cu o fată săracă, mai degrabă o fată bogată se căsătorea cu un băiat sărac, societatea era mult mai permisivă în acest sens. Este de fapt o comunitate endogamă constituită pe baze socio-economice.

Bineînțeles că existau și condiții de viață vitrege datorate climei și poziției geografice care făceau să primeze nevoile materiale. Un astfel de sat este Deseștiul, unde sărbătoarea Paștele animalelor este dedicată, după cum însuși numele spune, animalelor, principalul mijloc de asigurare a traiului zilnic. O localnică ne-a relatat acest lucru, folosind și o notă de umor: “Zice că scrie Ion scrisoare d’în armată drăguței și zăce: <<Cu cuvântul cel dintâie dragoste și bucurie, ce fac marhăle și tu, Mărie?>>. Aceasta pentru că după ele trăiau, după oi și după vite. Pâinea era puțină. Aicea aduceau din țară. Era o zonă foarte rece, în sensul că îngheța porumbul și grânele creșteau greu și pline de neghină, creșteau prea înalte și le tăvălea vântul, le mâncau păsările pentru că erau puține. Și atunci baza erau animalele: oile și vitele”. (Inf. Parasca Făt, Desești, 2007)

În legătură cu termenii care denumesc noul statut al tinerilor căsătoriți, termenii de *soț* și *soție* nu sunt folosiți în cultura populară. Termenii provin din limba latină, unde “ *uxor*, cu rădăcina în i.-e. \**uksor*, în care primul constituent însemna <<a învăța, a se obișnui>>, iar al doilea era chiar <<femeie>>, de unde *uxor* = femeie obișnuită, <<ființă feminină cu care cineva este obișnuit, femeie obișnuită>>, <<soața cu care te-ai obișnuit>>.”<sup>10</sup> Iar termenul *soț* ar proveni din latinescul *maritus* care “poartă semnificația sufixului *-itus* însemnând luat cu sine (procurat, obținut), în posesia lui *mari-*, în care *mari* = <<fată de vârstă nubilă>>, de unde *maritus* = <<în posesia unei tinere femei>>, <<având o tânără soție>>.”<sup>11</sup>

Termenii folosiți în mediile tradiționale maramureșene pentru soț și soție sunt: *bărbat*, *om*, *iosag* (în Zona Fisculașului), respectiv *femeie*, *nevastă*, *muiere*, *boreasă*.

Despărțirea fetei de familia sa și trecerea la un nou statut, acela de femeie, era privită cu dramatism, deoarece prin măritiș ea dobândește noi *status-uri familiale*: de soție și de mamă, de noră etc. O mare parte din responsabilitățile familiei îi vor reveni ei. Astfel, deși se considera că bărbatul era capul familiei, totodată *zic și oamenii mai în vârstă că bărbatu’ ținea numa un colț de casă, tri le ținea femeia*. (Inf. Vasile Popovici, Repedea, 2007)

Obiceiurile legate de căsătorie au ca obiectiv principal asigurarea trecerii celor doi tineri de la starea de fată și flăcău la categoria oamenilor maturi, a celor căsătoriți sau însurați. Această trecere este necesară și marchează atingerea unei vârste biologice și trecerea într-un nou ciclu de viață. Totodată, ea este obligatorie pentru individ, nu poate fi ocolită, reprezentând o datorie față de individ

<sup>10</sup> *Idem*, p. 121.

<sup>11</sup> *Ibidem*

ca om și față de colectivitate. Celibatul nu este aprobat de comunitate, fiind considerat o abatere de la ordinea comunitară.

Având în vedere faptul că o comunitate tradițională, cum este și cea maramureșeană, este formată din mai multe neamuri, “<< ...se practica o căsătorie exogamă, dar endogamă, dacă ținem seama că ea se consuma în interiorul aceleiași comunități >>”.<sup>12</sup>

Ceremonialul nupțial are o finalitate precisă: integrarea celor doi tineri în ceea ce se cheamă „neam”. Neamul este reprezentat de familiile tinerilor care se apropie prin căsătorie. Și restul colectivității este implicată în această criză existențială, nu se răsfrânge total asupra familiilor celor doi. Întreaga comunitate este preocupată de destinul lor. Ea are și datoria de a veghea la respectarea tiparelor etnoculturale. Această integrare obligatorie nu anulează structurile individuale, interesele, convingerile, avânturile spirituale ale individului ca parte.

„Unirea se relizează progresiv, în faze pregătitoare ce se desfășoară succesiv și concentric, de la tatonările inițiale (întâlnirile, pețitul etc.) până la consacrarea noii celule sociale (unirea celor doi este marcată de gesturi rituale simbolice: încrucișarea mâinilor, mâncatul din aceeași bucată de pâine, băutul din același pahar) și apoi la integrarea în angrenajele colectivității”<sup>13</sup>.

Secvențele din cadrul ceremonialului nupțial presupun înaintări și opriri, ca orice rit de trecere. Ele asigură, pe de o parte, trecerea iar, pe de altă parte, stabilitatea. Refacerea echilibrului se realizează treptat, succesiv. Gesturile și obiectele din cadrul secvențelor au ca ultim scop înfăptuirea trecerii.

În ceea ce privește reședința noului cuplu, “Societății tradiționale românești îi erau proprii descendența patrilineară și reședința virilocală: casa, gospodăria erau cunoscute după numele bărbatului (fierăria lui Iocan), numele copilului îl include pe al tatălui, într-o relație de apartenență (Nică a lui Ștefan a Petrii), soția depinde, la rândul său de soț, numele bărbatului este perpetuat și după moartea soțului (văduva lui...).”<sup>14</sup> Chiar dacă tinerii căsătoriți se stabileau în casa femeii, iar reședința era matrilocală sau uxorică, rolul de conducător al grupului îi revine fratelui mamei. În aceste condiții, reședința se va numi uxori-avunculocală ( soția și unchiul ).

Scopurile căsătoriei în cultura tradițională care sunt menționate încă de la Simion Florea Marian, după cum remarcă și Achim Mișu, încă mai sunt cunoscute, chiar dacă familia de astăzi este diferită față de cea tradițională, cele mai importante fiind:

- “de a avea o consoartă spre ajutorare și petrecere...spre împărtășirea binelui și a răului, a bucuriei și a întristării în decursul întregii vieți.
- de a avea urmași legitimi, care să păstreze numele de familie, ca sângele și seminția lor să nu

<sup>12</sup> Viorel Rogoz, *Familia în credințe, rituri și obiceiuri*, Editura Solstițiu, Satu Mare, 2002, p. 129.

<sup>13</sup> Ion Șeuleanu, *Prolegomene la o estetică a folclorului*, Editura Cartea Românească, București, 1980, p. 58.

<sup>14</sup> Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 118.

se stingă niciodată, apoi ca să nu treacă în mâini străine, mai departe să aibă cine se îngriji de dâșii și a-i ajuta la bătrânețe, iar după moarte să aibă cine a-i jeli și înmormânta creștinește, a-i pomeni și a le da pomană și a se ruga pentru iertarea păcatelor sale.

Ca să nu li se facă aruncare că numai degeaba s-au născut și trăit în lumea aceasta...”<sup>15</sup>

Dacă avem în vedere importanța relațiilor de alianță, susținută de Claude Lévi Strauss, conform căruia << în societatea umană înrudirea nu se stabilește și nu se perpetuează decât de și prin modalități determinate de alianțe >><sup>16</sup>, o atenție deosebită trebuie acordată atât relației de alianță, cât și celei de filiație. În Maramureș, s-a conservat străvechiul obicei al înfrățirii sau al fârtăției. Efectele acestui obicei sunt, cum spune Nicolae Constantinescu, de ordin social. Treptat această practică a fost asimilată de nuntă, adică se facea în cadrul ceremonialului nupțial. Iar “ dacă reținem din scenariul ritual prin care se consacră înfrățirea sau însurățirea în diferitele zone ale țării un singur element, aproape nelipsit, cum este acela al consumării în comun a unor elemente sau băuturi, constatăm că acesta prezintă similitudini frapante cu numeroase rituri primitive de agregare, de acceptare a indivizilor într-un grup oarecare, de unire și fraternizare între indivizi. “<sup>17</sup>

“Frăția de cruce este o înrudire artificială între două sau mai multe persoane, cu cauze și funcții sociale și fără efecte patrimoniale, care se desfășoară după un anumit ritual și este o legătură ce se menține de obicei toată viața.”<sup>18</sup>

Ca relație de filiație, fârtăția era aleatorie: “Într-o familie pot toți frații să să leje fârtați cu pret’inii lor. Nu-i nici un bai, dar nu era obligatoriu. Dacă să însurau tinerii puteau rămâne prieteni și dacă nu să prindeau fârtați. Da’ fârtăția era totuși un alt fel de legământ. Rămânea în picioare forma asta de adresare, de exemplu, fârtatul Ion. Dacă-i auzea lumea că-și spun pă nume Ion, Gheorghe, să gândeau că poate s-o sfădit, di ce nu-i mai spune fârtat, ce bai au?”<sup>19</sup>

Legatura care se realiza prin fârtăție era atât de puternică încât “<<era mai aproape fârtatul decât fratele>>, spune un informator din Lăpușul Românesc, frăția de cruce a impus chiar interdicția căsătoriei descendenților fârtaților, ca în cazul fraților <<buni>>. “<sup>20</sup>

O altă relație asemănătoare, dacă o definim ca una care implică mult respect, se stabilește în cadrul nunții între mire și cel care coordonează nunta, adică stegaru: *Stegaru rămâne prieten de onoare pe viață. Nu ne spunem “tu” unu la altu cât trăim, ne luăm cu dv., chiar dacă am*

<sup>15</sup> Achim Mișu, *Antropologia culturală, EDITURA DACIA, Cluj-Napoca, 2002, p. 277.*

<sup>16</sup> Nicolae Constantinescu apud Claude Lévi Strauss, *Antropologia structurală, Editura Politică, București, 1978, p.45.*

<sup>17</sup> Nicolae Constantinescu, *op. cit., p. 139.*

<sup>18</sup> Ion Chiș Șter, *Practici de înfrățire în Chioar și Lăpuș, în Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar, Baia Mare, 1983, pag. 297*

<sup>19</sup> *Memoria Ethnologica, Revistă de patrimoniu și memorie culturală, An VII, nr. 21-22-23, ianuarie-iunie, 2007, p. 2139-2140.*

<sup>20</sup> Nicolae Constantinescu, *op. cit. p. 143.*

*copilărit de mici.* (Inf. Vasile Popovici, Repedea, 2007)

O altă relație de alianță care a avut și are și astăzi un rol important în cadrul relațiilor de rudenie este cea care se stabilește între *nași și fini*. Despre această formă de rudenie spirituală, Viorel Rogoz spune că aceasta era tot atât de puternică precum era înrudirea de sânge sau de consangvinitate.

Există și reminiscențe din cultura traco-dacă care se reflectă în relațiile de rudenie. “Că înrudirea prin moșie reprezintă o formă de solidarizare a grupului de foarte mare vechime ne-o poate dovedi și constatarea că, în timp ce majoritatea termenilor care denumesc raporturile de rudenie, sunt în limba română, de origine latină, moș (moașă) reprezintă un element de substrat, făcând parte din vocabularul autohton al limbii române.”<sup>21</sup> În Maramureș, acest termen s-a păstrat până astăzi. Rolul moașei în viața mamei și a copilului pe care îl aduce pe lume cu ajutorul moașei, era la fel de important ca legătura de consangvinitate. Există obiceiul ca moșii să fie nași. “Aceasta pare să fi fost situația generală până la un moment dat, când cele două funcții s-au despărțit, moașei (moșilor) revenindu-le anumite obligații, mai ales în perioada primei copilării, iar nașilor – rosturi precise în momente ulterioare, bine marcate, ale existenței finilor: botez, inițiere, căsătorie.”<sup>22</sup> Prin intermediul moașei se instituie o relație de rudenie: moașă de neam-mamă-copil.

Dintre toate tipurile de relații de rudenie, din perspectiva socială, acestea din urmă, împreună cu relația matrimonială, sunt poate cele mai importante, ele aducând un anumit echilibru în societatea tradițională și reflectând evoluția culturală a societății tradiționale și a relațiilor de rudenie.



Peisaj; foto: Felician Săteanu

<sup>21</sup> *Ibidem*, p. 136.

<sup>22</sup> *Ibidem*

**Bibliografie:**

Avram, Vasile, *Chipurile divinității*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006

Chiș Șter, Ion, *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, Baia Mare, 1983

Constantinescu, Nicolae, *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, Editura Univers, București, 2000

Rogoz, Viorel, *Familia în credințe, rituri și obiceiuri*, Editura Solstițiu, Satu Mare, 2002

Ruxăndoiu, Pavel, *Folclorul literar în contextul culturii populare românești*, Editura Grai și suflet-Cultura națională, București, 2001

Șeuleanu, Ion, *Prolegomene la o estetică a folclorului*, Editura Cartea Românească, București, 1980